

تدوین چارچوبی برای کارآفرینی شهری در ایران

مهدی ریزوندی^۱، فرج‌اله رهنورد^۲، کمال سخدری^۳

چکیده

زمینه و هدف: تقویت کارآفرینی و ایجاد بستر مناسب برای توسعه آن یکی از ابزارهای پیشرفت اقتصادی کشورهای در حال توسعه است. شهرها به‌عنوان عناصر اصلی تشکیل یک کشور از این تأثیر بی‌بهره نیستند. هدف این پژوهش تدوین چارچوبی برای استقرار کارآفرینی شهری در ایران است. **روش‌شناسی:** این پژوهش از نظر هدف، اکتشافی است و در آن از روش کیفی داده‌بنیاد استفاده شد. جامعه آماری پژوهش شامل خبرگانی بود که در حوزه کارآفرینی و مدیریت شهری دارای دانش کافی بودند. برای گردآوری داده‌ها از ابزار مصاحبه نیمه ساخت‌یافته استفاده شد. تحلیل متن مصاحبه‌ها به کمک نرم‌افزار Atlas ti انجام شد. ابعاد سنجش کارآفرینی شهری (نگرش کارآفرینانه، توانایی کارآفرینانه، آرمان کارآفرینانه، اقدام کارآفرینانه) به‌عنوان مقوله محوری مشخص شد و چارچوب نهایی تدوین شد.

یافته‌ها: بر اساس تحلیل داده‌ها، نگرش کارآفرینانه، توانایی کارآفرینانه، آرمان کارآفرینانه، اقدام کارآفرینانه به‌عنوان مقوله محوری، شهر خلاق، خطامشی شکوفایی شهری، زیست‌بوم کارآفرینی شهری و شرایط تولید/خدمات کارآفرینانه به‌عنوان عوامل علی، انعطاف‌پذیری شهری، تراکم شهری، و عدم اطمینان محیطی به‌عنوان عوامل زمینه‌ای، تعاملات شهری و رقابت شهری به‌عنوان عوامل میانجی، کیفیت زندگی شهروندان، رضایت عمومی شهروندان، تعمیق سرمایه اجتماعی و شکل‌گیری آرمان‌شهرها به‌عنوان پیامدها شناسایی شدند. **نتیجه‌گیری:** کارآفرینی شهری از طریق شناسایی، ارزیابی و بهره‌برداری از فرصت‌های شهری موجب توسعه کارآفرینی، حل معضلات شهری، ترمیم ساختارهای شهری و رشد و شکوفایی کسب‌وکارهای کوچک و متوسط و ارتقای مطلوبیت زندگی شهر خواهد شد.

کلیدواژه‌ها: کارآفرینی شهری، زیست‌بوم کارآفرینی، شهر خلاق، کیفیت زندگی

۱. دانشجوی دکتری، گروه کارآفرینی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد قزوین، قزوین، ایران

۲. دانشیار، مؤسسه عالی آموزش و پژوهش مدیریت و برنامه‌ریزی، تهران، ایران

۳. استادیار، دانشکده کارآفرینی، دانشگاه تهران، ایران

مقدمه

کارآفرینی به‌عنوان یک‌رشته نوظهور و علمی بین‌رشته‌ای به دنبال افزایش مشروعیت خویش در میان پژوهشگران است. اگر در یک حوزه علمی و فکری تناسبی بین موضوع و روش وجود نداشته باشد و یا ضعیف باشد، آن حوزه در آموزش یادگیری به مخاطبان ناتوان است. کارآفرینی به‌عنوان رشته‌ای نوپا که ماهیتی میان‌رشته‌ای دارد، با توجه به تغییرات محیطی نیازمند سیاست‌گذاری است. تا سه دهه گذشته به نقش کارآفرینان در توسعه اجتماعی و اقتصادی توجه نمی‌شد؛ اما تحقیقات نشان می‌دهد امروزه کارآفرینی در توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی نقشی مهم دارد، زیرا ایجاد کسب‌وکارهای جدید را به همراه داشته که موجب ایجاد اشتغال، تشدید رقابت و افزایش بهره‌وری می‌شود (جم، ۲۰۰۸). شین معتقد است کارآفرینی باید پدیده‌هایی تجربی را توصیف و پیش‌بینی کند که مدیریت راهبردی قادر به توصیف و پیش‌بینی آن‌ها نیست و این وجه تمایز کارآفرینی نسبت به رشته‌های دیگر است (شین، ۲۰۱۲). در این میان، توجه به مطالعات میان‌رشته‌ای همواره اهمیت شایانی دارد و اندازه‌گیری آن نیز با چالش‌هایی روبه‌رو بوده است (وگنر و همکاران، ۲۰۱۱). امروزه کیفیت زندگی شهری و ارتقاء آن به هدف اصلی بسیاری از سیاست‌ها، برنامه‌ها و اقدامات مدیریت شهری تبدیل شده است؛ و به‌عنوان شاخصی برای ارزیابی و نظارت بر عملکرد تصمیم‌گیران و مدیران مورد استفاده قرار می‌گیرد. وجود مشکلاتی مانند ضعف منابع درآمدی، کمبود وسایل حمل‌ونقل عمومی، سنگینی ترافیک و تراکم خودروها و اتلاف وقت شهرنشینان در تردهای شهری، کمبود فرصت‌ها و موقعیت‌های شغلی مناسب، کمبود مراکز درمانی، گرانی و کمبود مسکن مناسب، مشکلات و آسیب‌های ناشی از نابرابری‌های اجتماعی، تغذیه نامناسب، آلودگی آب، آلودگی هوا، آلودگی محیط، کمبود فضای سبز، کمبود امکانات فرهنگی، ورزشی و فراغتی، جرائم، ناامنی و آسیب‌های اجتماعی و سایر موارد زندگی شهری را با چالش‌های جدی مواجه ساخته است و بر لزوم بیش‌ازپیش توجه به کیفیت زندگی شهری افزوده است (کوهن و مونز، ۲۰۱۵).

-
1. Global Entrepreneurship Monitor
  2. Shane
  3. Wagner et al.
  4. Cohen & Munz

کارآفرینی شهری موجب افزایش کیفیت زندگی مردم در شهرها خواهد بود. در حال حاضر کارآفرینی در شهرهای مختلف دنیا نقشی اساسی در توسعه ملی و رقابت‌های جهانی بازی می‌کند. بدین‌سان مقیاس تأثیرگذاری شهرها از سطح محلی تا جهانی گسترش یافته و پدیده جهانی محلی شدن را بر سر زبان‌ها آورده است. شهرها برای توفیق در فضای رقابتی نیاز به خلاقیت دارند، خلاقیت در ارائه خدمات، خلاقیت در تولید کالاها، خلاقیت‌های شهری شامل فرهنگی، هنری، علمی، اجتماعی (مهر آرا و رضایی، ۲۰۱۵). اهمیت این موضوع در حدی است که شهرها باید در سازوکارهای مدیریتی خود تغییراتی ایجاد کنند. این تغییرات در قالب مدیریت شهری و مدیریت سرمایه‌های اجتماعی و سرمایه‌های انسانی است.

در سال ۱۹۸۵، اجلاسی در شهر اورلئان^۱ فرانسه برگزار شد که در آن اقشار مختلف دانشگاهی، صاحبان کسب‌وکار و خط‌مشی‌گذاران هفت کشور برتر سرمایه‌داری شرکت داشتند. نتایج این اجلاس که همگان در رابطه با آن اتفاق نظر داشتند عبارت بود از اینکه مقامات رسمی شهرها باید توجه ویژه‌ای به نوآوری و کارآفرینی مبذول داشته و از طریق درآمدهای حاصل از چنین فعالیت‌هایی، آینده‌ای بهتر را برای شهروندان به ارمغان بیاورند. در این میان، تنها مورد اختلاف نظر نحوه دستیابی به این هدف بود که آیا مقامات رسمی شهرها باید به صورت مستقیم اقدام به راه‌اندازی کسب‌وکارهای جدید کنند؟ در صورت مثبت بودن پاسخ، این دخالت باید تا چه حدی باشد؟ آیا آن‌ها خودشان باید به عنوان منبع استخدام و اشتغال‌زایی باشند؟ آیا آن‌ها باید خود را به ایجاد زیرساخت‌هایی متعهد کنند که موجب رونق فعالیت‌های اقتصادی شود؟ به عبارت ساده می‌توان بیان داشت که رویکرد مدیریتی شهرهای بزرگ که در دهه ۱۹۶۰ میلادی حاکم بود، در دهه ۱۹۷۰ و ۱۹۸۰ میلادی جای خود را به رویکردی نوآورانه و کارآفرینانه داد. به نظر می‌رسد در سال‌های اخیر، اتفاق نظر گسترده‌ای به منظور توسعه اقتصادی در کشورهای پیشرفته سرمایه‌داری مبنی بر استفاده از رویکرد کارآفرینانه وجود دارد (هاروی^۲، ۱۹۸۹). بر این اساس، استقرار خط‌مشی کارآفرینی شهری یک ضرورت راهبردی در مدیریت شهرهای امروزی است، اما چگونگی استقرار آن در گرو شناسایی

---

2. Orléans

3. Harvey

عوامل تأثیرگذار بر آن است که یکی از مسائل کلیدی در مدیریت شهرهای ایران به شمار می‌رود. به سخن دیگر، علی‌رغم اینکه کارآفرینی شهری به‌عنوان یک راهبرد در بیشتر برنامه‌های توسعه شهری مطرح بوده و هست، اما فقدان مدل مناسب برای استقرار موفقیت‌آمیز آن باعث شده است تا برنامه‌های کارآفرینی بر مبنای دیدگاه‌های شخصی حکمرانان شهری و یا به تقلید از برنامه‌های شهرهای توسعه‌یافته در دنیا دنبال شوند که با شرایط وضعی شهرهای ایران سازگاری چندانی ندارد؛ بنابراین، یافته‌های این پژوهش می‌تواند در انتخاب پایه نظری مناسب خط‌مشی‌های کارآفرینی شهری کارساز باشد.

پیشینه پژوهش

کارآفرینی شهری مفهوم اصلی برای تبیین شهر کارآفرین است. کارآفرینی شهری موضوعی است که در آن شهر به‌واسطه بهره‌گیری از روش‌های خلاق و استفاده از راهبردهای فعال، ظرفیت شهری را برای افزایش ارزش‌داری، رشد اشتغال و سطح رفاه گسترش می‌دهد (هاروی، ۲۰۰۸). کارآفرینی شهری یکی از جدیدترین موضوعاتی است که در عرصه مدیریت در شهرها مورد تأکید قرار گرفته است. کارآفرینی در شهر دارای سه ویژگی‌های اصلی است: ۱) مشارکت بخش خصوصی با عمومی برای جذب سرمایه‌گذاری در حوزه‌های نوین؛ ۲) رفتار بخش خصوصی و عمومی باید دقیقاً کارآفرینانه باشد به این معنا که جسارتی برخلاف آنچه در رفتارهای عقلایی برنامه‌ریزی‌شده معمول مشاهده می‌شود، رخ دهد؛ و ۳) توجه ویژه به اثرات سیاسی به‌ویژه توزیع قدرت به هنگام انجام پروژه‌های شهری با توجه به صرفه مکانی و اقتصادی در توسعه شهر (هاروی، ۱۹۸۹).

آرتورو و بانوو^۱ (۲۰۱۴) در تعریف کارآفرینی شهری، رویکرد کیفیت زندگی را انتخاب کرده و معتقد هستند که کارآفرینی شهری، درگیر شدن افراد برای تأمین نیازهای مردم در شهرهای پرتراکم است. درواقع، به‌زعم آنان، کارآفرینی در فضاهای شهری و خارج از فضاهای شهری خدمتی برای ساکنان شهرها است. کوهن و مونز (۲۰۱۵) با انتخاب رویکرد اقتصادی، کارآفرینی شهری را اقدامی برای بهبود رفاه شهری با هدف حل مشکلات شهری می‌دانند (جدول ۱):

جدول ۱. مفهوم کارآفرینی شهری از دیدگاه اندیشمندان

منبع	تعریف	رویکرد
هاروی (۲۰۰۸)	شهری که به واسطه بهره‌گیری از روش‌های خلاق و استفاده از راهبردهای فعال، ظرفیت شهر را برای افزایش ارزش دارایی، رشد اشتغال و سطح رفاه گسترش می‌دهد.	توسعه اقتصادی
آرتورو و بانو (۲۰۱۴)	تراکم بالای زندگی مردم در شهرها، افرادی را در ایجاد کسب‌وکارها برای تأمین نیازهای آنان درگیر کرده است که به آن کارآفرینی شهری اطلاق می‌شود. در واقع کارآفرینی در فضاهای شهری و خارج از فضاهای شهری خدمتی برای ساکنان شهرها است.	کیفیت زندگی
کوهن و مونز (۲۰۱۵)	کارآفرینی شهری اقدامی برای بهبود رفاه شهری در گستره دولتی و خصوصی و همکاری با مردم است که هدف آن ایجاد راه‌حل‌های مناسب برای حل مشکلات شهری بین بخش دولتی و خصوصی است.	اقتصاد و توسعه سرمایه‌گذاری

سنجش کارآفرینی شهری

تاکنون برای اندازه‌گیری کارآفرینی شهری معیارهای مختلفی و متنوعی معرفی شده‌اند که هنوز توافقی قطعی در این باب صورت نگرفته است، ادوارد آل گلیسر^۱ (۲۰۰۷) در تحقیق خود از دو شاخص خوداشتغالی و متوسط اندازه شرکت برای اندازه‌گیری کارآفرینی شهرها استفاده کرده است. به زعم وی، نرخ خوداشتغالی طبیعی‌ترین معیار فردی برای اندازه‌گیری کارآفرینی است و شامل افرادی است که هدایت شرکت و موسسه خودشان را بر عهده دارند. چینتاز^۲ (۱۹۶۱) معتقد است که نرخ خوداشتغالی به‌شدت با ظهور شرکت‌های کوچک مرتبط است. در ضمن، نرخ خوداشتغالی قوی‌ترین ارتباط را با تأمین‌کنندگان دارد (گلیسر، ۲۰۰۷). با این حال باید متذکر شد که طبق یافته‌های بنیاد کافمن^۳ (۲۰۰۸)، به طور حتم خوداشتغالی معیار ناقصی برای سنجش کارآفرینی است که انبوهی از فعالیت‌های کارآفرینی را ارائه می‌دهد اما نمی‌تواند در تعیین میزان موفقیت کارآفرینان به کار گرفته شود؛ به عبارت دیگر، نرخ خوداشتغالی نشان‌گر آمار مالکیت کسب‌وکارهای محلی است، اما نمی‌تواند برای نشان دادن

1. Glaser
2. Chintaz
3. Kufman Foundation

نوآوری‌های کارآفرینانه به کاربرده شود. در هر حال، این نرخ، در حال حاضر یک خروجی مرتبط و بهترین معیار آماری در دسترس، برای اندازه‌گیری فعالیت‌های کارآفرینانه بر اساس مکان است. خود بنیاد کافمن (۲۰۰۸)، نیز از معیارهای اندازه‌گیری فعالیت‌های کارآفرینانه به میانگین اندازه شرکت‌ها در مناطق اشاره کرده و در نهایت دو معیار اندازه‌گیری کارآفرینی، یعنی «اندازه شرکت‌ها و نرخ خوداشتغالی» را مورد تأکید قرار می‌دهد. باید در نظر داشت که در سنجش کارآفرینی بر معیارهای دیگری مانند تولد کسب‌وکارهای کوچک در شهرها تمرکز شده و تحقیقات جدید اهمیت کسب‌وکارهای جدید را در رشد اقتصادی نشان می‌دهد (ساک لی^۱، ۲۰۰۵).

به‌طور کلی، کارآفرینی شهری بر پایه چند عنصر اساسی استوار است که موجب پویایی توسعه کارآفرینی منطقه‌ای می‌شود و مؤلفه‌های سنجش آن با توجه به مدل‌های ارائه شده در جدول ۲ منعکس شده‌اند.

جدول ۲. مدل‌های سنجش کارآفرینی شهری

منبع	ابعاد یا مؤلفه‌های سنجش
سریرام ^۲ و همکاران (۲۰۰۶)	(۱) انگیزه (۲) مهارت (۳) منابع
کوهن و مونز (۲۰۱۵)	(۱) منابع عمومی مثل حمل‌ونقل (۲) منابع ممکن و قابل دسترس (۳) منابع پنهان
مدل کارآفرینی منطقه‌ای (۲۰۱۳)	(۱) نگرش کارآفرینانه (۲) توانایی کارآفرینانه (۳) آرمان کارآفرینانه
بنیاد کافمن (۲۰۰۸)	(۱) تعداد صاحبان کسب‌وکارهای شهری (۲) نرخ ماندگاری کسب‌وکارهای شهری (۳) تراکم کسب‌وکارهای شهری
جم (۲۰۱۵)	(۱) ویژگی‌های فردی (۲) ارزش‌های اجتماعی کارآفرینان (۳) رفتارهای کارآفرینانه (۴) اشتیاق رشد کارآفرینانه

1. Suk Lee

2. Sriram et al.

عوامل مؤثر بر کارآفرینی شهری

التزام به کارآفرینی شهری، زمانی قابل دفاع است که پیامدهای مثبتی را از جمله بالندگی شهری، بهبود کیفیت زندگی شهروندان و مطلوبیت زندگی شهری را بر جای بگذارد. جدول ۳ دربرگیرنده مطالعاتی است که در خصوص عوامل مؤثر بر کارآفرینی شهری انجام شده است.

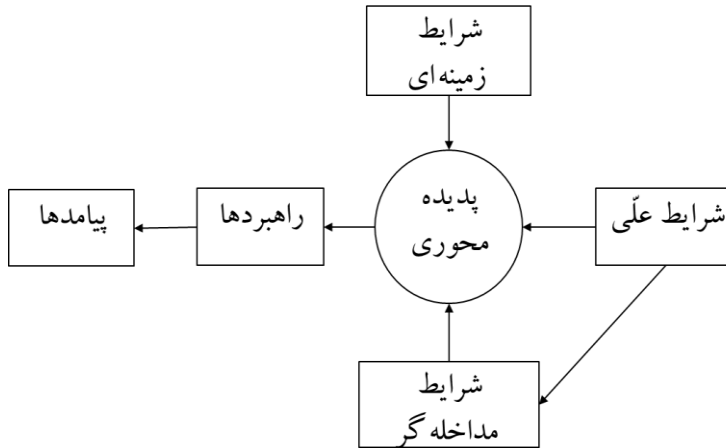
جدول ۳. عوامل مؤثر بر کارآفرینی شهری در ایران

نوع متغیر	یافته‌های پژوهش	منبع
عوامل علی	(۱) استعداد (۲) باز بودن (۳) محیط فرهنگی (۴) فناوری و نوآوری (۵) صنایع خلاق (۶) مقررات و محرک‌ها (۷) پشتیبانی از کارآفرینی (۸) در دسترس بودن (۹) قابلیت زیستی	کریا و کاستا (۲۰۱۴)
	(۱) بهره‌وری (۲) زیرساخت (۳) برابری و انسجام اجتماعی (۴) کیفیت زندگی (۵) پایداری محیط زیستی (۶) حاکمیت شهری	یوان هاپیتات (۲۰۱۵): وونگ (۲۰۱۵)
	(۱) حمایت از کارآفرینی (۲) فرهنگ (۳) سرمایه‌های مالی (۴) سرمایه‌های انسانی (۵) سیاست (۶) بازار	آیزنبرگ (۲۰۱۱)
عوامل زمینه‌ای	انعطاف‌پذیری شامل (۱) ساختاری (۲) عملیاتی (۳) راهبردی	والبردا (۱۹۹۷)
	عدم اطمینان محیطی شامل (۲) پیچیدگی شهری (۳) ناپایداری شهری	برنز و استاکر (۱۹۶۱) لارنس و لورش (۱۹۶۷)

با توجه به مبانی نظری پیش گفته، می‌توان گفت که وجوه مختلف کارآفرینی شهری به خوبی تبیین نشده است و اختلاف نظر قابل توجهی بین اندیشمندان در زمینه سنجش کارآفرینی شهری، عوامل مؤثر بر استقرار آن، پیامدهای آن وجود دارد. از این رو، شفاف‌سازی وجود مختلف کارآفرینی شهری در شرایط کشور مستلزم تحقیقات تکمیلی است.

روش‌شناسی پژوهش

از دید روش‌شناسی، پژوهشگران بر این باورند که روش تحقیق کیفی بینش عمیق‌تری را در قبال پدیده‌های فرایندی فراهم می‌سازند. یکی از مشخصه‌های پژوهش کیفی، تعامل فوق‌العاده بین پژوهشگر و محیط پیرامونی است و درک عمیقی از مسئله پژوهش را فراهم می‌آورد (بلوهم و میشل^۱، ۲۰۱۱). با این وجود، انواع مختلفی از راهبردهای کیفی تحقیق وجود دارد که اغلب از نظر شیوه جمع‌آوری و تحلیل داده‌ها تفاوت‌هایی با یکدیگر دارند. روش نظریه برخاسته از داده‌ها یک از این راهبردهاست که به واسطه ویژگی جامع‌نگری، در تحقیقات مورد استفاده بیشتری قرار گرفته است. به‌طور کلی، این راهبرد داده‌های حاصل از منابع اطلاعاتی را به مجموعه‌ای از کدها، کدهای مشترک را به مقوله‌ها و آنگاه مقوله‌ها را به نظریه تبدیل می‌کند (اشتراوس و کوربین^۲، ۱۹۹۸). با توجه به اینکه این تحقیق نیز به دنبال تدوین مدل بومی است، بنابراین از نظریه داده بنیاد مبتنی بر چارچوب اشتراوس و کوربین استفاده شده است (شکل ۱).

شکل ۱. چارچوب نیمه ساخت یافته تحقیق کیفی (لوک، ۲۰۰۳)

1. Blohem & Michel
2. Strauss & Corbin

در این پژوهش، «کارآفرینی شهری» به عنوان پدیده محوری لحاظ شده و با شناسایی عوامل علی، شرایط واسطه‌ای و عوامل زمینه‌ای مؤثر بر کارآفرینی شهری، راهبردها و پیامدهای کارآفرینی شهری چارچوب کارآفرینی شهری تدوین شده است. جامعه آماری این پژوهش شامل خبرگانی است که دارای دانش کافی در خصوص مباحث مدیریت شهری به خصوص کارآفرینی و تجربه عملی و آشنایی لازم با فضای کارآفرینی در شهرها هستند. آمارهای جمعیت شناختی خبرگان در جدول ۴ منعکس شده است.

جدول ۴. آمارهای جمعیت شناختی خبرگان

کد خبره	جنسیت	سن	تخصص	مسئولیت	تجربه
۱	مرد	۵۰	جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری	مدیر گروه، عضو هیئت‌علمی / اجرایی	۲۵
۲	مرد	۴۰	کارآفرینی فناورانه	عضو هیئت‌علمی - اجرایی	۱۸
۳	مرد	۳۵	مدیریت کارآفرینی	عضو هیئت‌علمی	۵
۴	زن	۳۵	کارآفرینی توسعه	کارشناس ارشد / دبیر اجرایی جم	۱۰
۵	زن	۴۳	مدیریت شهری	دانشجوی دکتری / مدیر شهرداری	۲۲
۶	مرد	۳۵	کارآفرینی کسب کار	دانشجوی دکتری / مدیر شهرداری	۱۳
۷	مرد	۳۹	اقتصاد شهری	عضو هیئت‌علمی	۱۵
۸	مرد	۴۵	مدیریت دولتی	عضو هیئت‌علمی	۲۸
۹	مرد	۶۲	مدیریت کسب‌وکار	کارآفرین / اجرایی	۳۵
۱۰	مرد	۴۲	جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری	مدیر شهرداری	۱۵
۱۱	زن	۴۳	برنامه‌ریزی شهری	عضو اتاق بازرگانی و صنعتی	۱۸
۱۲	مرد	۵۰	مدیریت شهری	عضو هیئت‌علمی / اجرایی	۲۰
۱۳	مرد	۳۵	مدیریت شهری	دانشجوی دکتری / مدیر شهرداری	۱۰
۱۴	مرد	۴۲	مدیریت شهری	پژوهشگر و محقق کارآفرینی	۸
۱۵	مرد	۴۶	مدیریت فناوری اطلاعات	مدیر شهری	۱۸

ابزار اصلی مورد استفاده برای تدوین مدل فرایندی در این پژوهش، مصاحبه نیمه ساختاریافته است. در ابتدای هر مصاحبه ابتدا توضیحاتی در خصوص موضوع مورد نظر داده شد و پس از اطمینان از روشن بودن موضوع برای خبره مورد نظر سؤال‌ها پرسیده شد. پس از هر مصاحبه، نتایج مصاحبه پیاده‌سازی شده و بر مبنای کدهای اولیه و مقوله‌های استخراج شده، مصاحبه بعدی دنبال شد. گردآوری اطلاعات از مهرماه ۱۳۹۷ آغاز و تا آذرماه ۱۳۹۷ ادامه یافت. در این تحقیق با پانزده خبره مصاحبه نیمه ساخت یافته بر مبنای چارچوب اشتراوس و کوربین انجام شد که از مصاحبه دوازدهم به بعد، تکرار در اطلاعات مشاهده شد (اشباع نظری)، اما برای اطمینان، انجام مصاحبه‌ها تا پانزدهمین خبره ادامه یافت. مدت‌زمان هر مصاحبه به‌طور متوسط یک ساعت بود. لازم به توضیح است که به‌منظور مدیریت بهتر داده‌های حاصل از مصاحبه‌ها، از نرم‌افزار اطلس تی ای^۱ استفاده شده است. راهنمای مصاحبه نیمه ساخت یافته در جدول زیر منعکس شده است.

کدگذاری، اساس فرایند تحلیل در نظریه‌پردازی داده بنیاد است. در نظریه‌پردازی داده بنیاد از سه نوع کدگذاری استفاده می‌شود؛ کدگذاری باز، کدگذاری محوری و کدگذاری انتخابی (اشتراوس و کوربین، ۱۹۹۸). در این پژوهش ابتدا کلیه مصاحبه‌ها به شکل کامل و بدون انحراف به شکل نوشتار تدوین شد. پس از آن با کدگذاری کلیه عبارت‌ها از مجموع ۱۵ مصاحبه صورت پذیرفته، ۱۰۵۰ عبارت استخراج شد با حذف تمامی عبارت‌های نامربوط از فرایند کدگذاری، ۵۲۲ کد اولیه در اختیار قرار گرفت. با توجه به اینکه مفاهیم متنوعی از داده‌ها استخراج شده بود و دسته‌بندی آن‌ها در تعداد قابل بررسی ممکن نبود، کدگذاری باز در سطح مفاهیم برای بار دوم انجام شد. در این مرحله پژوهشگر از ۵۲۲ کد اولیه به ۱۱۰ مفهوم ثانویه دست‌یافت و در مرحله آخر از مجموع ۶۱ مفهوم ثانویه ۱۷ مقوله استخراج شد.

نمونه‌ای از کدهای باز، مفاهیم اولیه و مقوله‌ها در رابطه با شناسایی عوامل مؤثر بر استقرار کارآفرینی شهری به شرح جدول ۷ است که در مصاحبه با نفر اول شناسایی شده است.

---

1. Atlas ti

جدول ۵. راهنمای مصاحبه نیمه ساخت یافته

سؤالات اصلی	سؤالات فرعی
ابعاد و مؤلفه‌های کارآفرینی شهری در ایران کدام‌اند؟	<p>۱. تا چه حد با چارچوب‌های مفهومی ارائه شده از سوی نهادهای بین‌المللی برای سنجش کارآفرینی شهری آشنا هستید؟</p> <p>۲. آیا این چارچوب را برای شرایط کشور ما مناسب می‌دانید؟</p> <p>۳. چه ابعاد یا مؤلفه‌های دیگری را برای سنجش کارآفرینی شهری پیشنهاد می‌کنید؟</p> <p>۴. تعریف شما از کارآفرینی شهری در ایران چیست؟</p>
مهم‌ترین چالش‌ها برای استقرار کارآفرینی شهری در ایران کدام‌اند؟	<p>۱. آیا با تجربیات دیگر کشورها برای استقرار کارآفرینی شهری آشنا هستند؟</p> <p>۲. چه عواملی را در تعمیق کارآفرینی شهری در ایران مؤثر می‌دانید؟</p> <p>۳. بر اساس تجربه شما، موانع استقرار کارآفرینی شهری در ایران کدام‌اند؟</p> <p>۴. چگونه می‌توان شهرهای ایران را به سوی کارآفرینی شهری سوق داد؟</p> <p>۵. چه اقداماتی برای استقرار کارآفرینی شهری ایران انجام شده است؟</p>
پیامدهای استقرار کارآفرینی شهری در ایران کدام‌اند؟	<p>۱. چه اهدافی را خطامشی برای تعمیق کارآفرینی شهری دنبال می‌کنند؟</p> <p>۲. چه خطامشی‌ها و راهبردهایی را دولت برای استقرار کارآفرینی شهری انتخاب کرده است؟</p>
شرایط زمینه‌ای و مداخله‌گر در استقرار کارآفرینی شهری چگونه است؟	<p>۱. شرایط سیاسی، اقتصادی و اجتماعی حاکم بر شهرهای ایران چه الزاماتی را بر آن‌ها تحمیل می‌کند؟</p> <p>۲. چه عواملی در استقرار کارآفرینی شهری مداخله کرده و به نوبه خود کارآفرینی شهری را تحت‌الشعاع قرار می‌دهند؟</p>

جدول ۶. تعداد کدهای اولیه، ثانویه، مفاهیم و مقولات

عبارت	کد اولیه	مفهوم اولیه	مفهوم ثانویه	مقوله
۱۰۵۰	۵۲۲	۱۱۰	۶۱	۱۷

جدول ۷. کدهای باز، مفاهیم و مقوله‌های عوامل مؤثر بر کارآفرینی شهری از مصاحبه نفر اول

نکات کلیدی	کد	کدگذاری باز	مفاهیم	مقوله فرعی	مقوله اصلی
در این تعریف تولید ارزش به‌نوعی تولید ثروت، اشتغال، محیط نوآور و مولد بود.	۱-۱	تولید ارزش	اثربخشی فعالیت‌های شهری	بهره‌وری	خطامشی شکوفایی شهری
بسترسازی و هماهنگی و تسهیل‌گری برای نظام توسعه شهری	۲-۱	بسترسازی و هماهنگی	انسجام اجتماعی	برابری و انسجام اجتماعی	
ضرورت کاهش فقر و بیکاری	۲۱-۱	کاهش فقر و بیکاری	توزیع متناسب درآمدها		
به سمت رفتارهای توسعه‌دهنده کسب‌وکارها حرکت کنند.	۹-۱	رفتارهای توسعه‌دهنده کسب‌وکارها	توسعه کسب‌وکار شهری	توسعه زیرساخت‌ها	
یک نظام توسعه‌ی پایدار داشته باشیم	۱۰-۱	نظام توسعه پایدار	توسعه پایدار	پایداری زیست‌محیطی	
کسب‌وکارها فعالیت بهتری خواهند کرد، اگر نظام اشتغال توسعه یابد.	۱۹-۱	نظام اشتغال	اشتغال شایسته	کار شایسته	
شفاف بودن نظام مدیریت توسعه شهری از آن یاد می‌شود.	۶-۱	شفاف بودن نظام مدیریت توسعه شهری	شفافیت	حاکمیت خوب شهری	
پاسخگو بودن نظام مدیریت شهری، مسئولیت‌پذیری، بخش پذیر بودن جریان توسعه شهر هزینه‌ها و درآمدهای شهری که چقدر عایدی دارند.	۷-۱	پاسخگو بودن نظام مدیریت شهری.	پاسخگویی		

		خطامشی کارآفرینی	خطامشی گذاری کارآفرینی	۱۵-۱	مهم‌ترین آن‌ها نهادهای سیاست‌گذار هستند که خطامشی‌گذاری کارآفرینی در شهر را بر عهده‌دارند.
شرایط تولید/خدمات کارآفرینانه	تسهیلات مالی و حقوقی	سازوکارهای پشتیبانی	سازوکارهای حقوقی و اسناد پشتیبان	۲۴-۱	برای کارآفرینی نیز احتیاج به سازوکارهای حقوقی، قوانین و اسناد پشتیبان داریم.
	بهبود فضای کسب و کار	ایجاد فضای کسب و کار مناسب	پشتیبانی خدمات	۵-۱	مدیریت شهری حوزه پشتیبانی خدمات است
	خوشه‌های صنعتی	صنایع حمایتی و به هم مرتبط	مدیریت یکپارچه	۱۶-۱	مدیریت یکپارچه حکومت محلی است.
شهر خلاق	محرك‌ها و مقررات	راهکارهای اجرائی برای کارآفرینی	مدیریت شهری مبتنی بر کارآفرینی	۲۳-۱	آن چیزی که باید مدیریت شهری را به این سمت ببرد.
	فناوری و نوآوری	خوشه‌های تولید دانش	وجود خوشه‌های تولید دانش	۲۵-۱	وجود خوشه‌های تولید دانش
	باز بودن	دسترسی به اطلاعات	گردش درست اطلاعات	۲۶-۱	گردش درست اطلاعات
	قابلیت زیستی		کیفیت خدمات	کیفیت خدمات بهداشتی، محیطی، امنیتی و آموزش	۸-۱
پایداری شهر			افزایش ضریب پایداری شهر	۲۰-۱	از چولگی و تورم منفی جلوگیری کند و ضریب پایداری شهر افزایش پیدا کند.

ارزیابی اتکاپذیری یافته‌ها

طراحی روش‌شناسی و طرح تحقیق این پژوهش به نحوی است که بتواند داده‌ها و تفسیرهایی مناسب و موثق را برای کارآفرینی شهری در ایران ارائه دهد. در این خصوص، معیارهای لینکلن و گوبا (۱۹۸۵): اعتمادپذیری، انتقال‌پذیری، اتکاپذیری و تصدیق‌پذیری؛ معیارهای چارمز (۲۰۰۶: ۵۲۷): اعتمادپذیری، اصیل بودن، باز آوایی و مفید بودن؛ و بالاخره معیارهای اولیه نظریه برخاسته از داده‌ها (گلیزر، ۱۹۷۸) از معروفیت بیشتری برخوردارند که شامل مناسب بودن، عملی بودن، مرتبط بودن و تعدیل‌پذیری هستند (جدول ۸).

جدول ۸. ارزیابی کیفیت یافته‌های تحقیق

معیار	شرح
اعتمادپذیری	(۱) بررسی چندین باره سؤال‌های مصاحبه نیمه ساخت‌یافته به منظور شفاف بودن سؤالات؛ (۲) ارسال خلاصه‌ای از طرح تحقیقی پژوهش به منظور آماده بودن ذهن مصاحبه‌شونده؛ (۳) دقت پژوهشگر و چندین بار بررسی کدهای اتخاذشده از مصاحبه‌ها؛ (۴) گردآوری اطلاعات کافی با رعایت اشباع نظری؛ و (۵) بررسی و پالایش نظریه صورت‌بندی شده با چند نفر از خبرگان
انتقال‌پذیری	(۱) نمونه‌گیری نظری و هدفمند؛ (۲) اطلاعات ارائه‌شده در مورد پدیده تحت بررسی، از کفایت لازم برای ارزیابی امکان انتقال‌یافته‌ها به موقعیت‌های مشابه برخوردار است؛ (۳) مفاهیم نظری ارائه‌شده از داده‌های حاصل از تمامی مصاحبه‌شوندگان این مطالعه استخراج شد.
اتکاپذیری	(۱) احصای تجربیات جاری و پیشین خبرگان در مورد موضوع تحقیق؛ (۲) رعایت ابزارهای روش‌شناختی در طول تحقیق؛ و (۳) مستندسازی جامع مصاحبه‌ها از طریق نرم‌افزار اطلس
تصدیق‌پذیری	(۱) مرور مصاحبه‌های پیاده شده و ارزیابی تفسیرهای محقق از سوی دیگران؛ (۲) بسط و پالایش تفسیرها از طریق تائید خلاصه الگوی صورت‌بندی شده توسط ۳ تن از خبرگان.
باز آوایی	(۱) از بودن مصاحبه‌ها و اختصاص زمان کافی به آن‌ها پرده از ماهیت پیچیده پدیده موردبررسی برداشت؛ (۲) تطبیق یافته‌ها با مبانی نظری و روش‌شناسی تحقیق کیفی؛ (۳) تسلط پژوهشگر به نرم‌افزارهای مدیریت داده‌ها؛ و (۴) انجام مصاحبه‌ها به صورت حرفه‌ای، بی‌نام و در فضایی دوستانه.
مفید بودن	(۱) قابلیت کاربرد یافته‌ها در بستر شهری؛ (۲) سهم علمی یافته‌ها در تدوین مدل بومی.
اصیل بودن	(۱) جدید بودن برخی از مفاهیم احصا شده؛ (۲) معنادار بودن یافته‌ها در شرایط شهرهای ایران؛ (۳) برخی از یافته‌های پژوهش، مفاهیم و ایده‌های موجود را به چالش می‌کشد.
تعدیل‌پذیری	چارچوب احصا شده از ظرفیت لازم برای اصلاح و تعدیل در طول زمان مبتنی بر یافته‌های جدید برخوردار است.

یافته‌های پژوهش

در مصاحبه‌های انجام‌شده با خبرگان سعی شد تا ابعاد و مؤلفه‌های کارآفرینی شهری در ایران احصا شود. در مصاحبه‌ها به بررسی ابعاد و مؤلفه‌های کارآفرینی شهری (پدیده محوری) در شهرهای ایران پرداخته شد و نتایج حاصل از مصاحبه‌ها به شرح جدول ۹ احصا شد. از نظر خبرگان کارآفرینی شهری، از عواملی مانند شهر خلاق، ختم‌شی‌گذاری مناسب برای شکوفایی شهری و ایجاد ارتباط بین عناصر زیست‌بوم کارآفرینی شهری و تقویت عوامل تولید در کارآفرینی موجود در شهرها تأثیر می‌پذیرد. در کارآفرینی شهری، ایجاد نگرش کارآفرینانه برای ذی‌نفعان شهری می‌تواند آن‌ها را با توانمندسازی به آرزوها و آمال فردی و اجتماعی که ایجاد شهر کارآفرین است ترغیب کند. این نوع کارآفرینی تلاش می‌کند تا شاخص‌هایی برای توسعه کارآفرینی تعبیه کند و به صورت نظامی در خصوص تدوین برنامه‌های آینده‌نگاری و بالندگی شهری و رفع نیازهای ذی‌نفعان شهری بکوشد. ذی‌نفعان شهری شامل طبقه خلاق شهر^۱ (هنرمندان، خبرگان، صنایع خلاق)، شهروندان، مدیران شهری جامعه مدنی و رسانه‌ها و دیگر ذی‌نفعان موجود جامعه هستند. کارآفرینی شهری در نهایت موجب افزایش کیفیت زندگی شهروندان، مطلوبیت شهری و رضایت عمومی شهروندان و ترسیم آرمان‌شهرها می‌شود.

نتایج حاصل از کدگذاری باز و محوری

مقوله‌های احصا شده از نتایج مصاحبه با خبرگان در جدول ۱۰ منعکس شده است. همان‌طور که در جدول دیده می‌شود اتفاق نظر فراوانی بین خبرگان در خصوص مقوله‌های احصا شده دیده می‌شود. با لحاظ چارچوب اشتراوس و کوربین، مقوله‌ها و مفاهیم مرتبط با ابعاد مختلف احصا شد که نتایج آن در جدول ۱۱ منعکس شده است.

شکل‌گیری نظریه

برخی از پژوهشگران مرحله کدگذاری انتخابی را آخرین مرحله برای مدل‌سازی نمی‌دانند. این مرحله نسبت به مرحله کدگذاری انتخابی پا را فراتر می‌گذارد و سعی در شناسایی روابط بین مقوله‌ها دارد تا بر این اساس ضمن ایجاد تئوری کامل‌تر مدل نهایی استخراج شود. در این مرحله پژوهشگر با پالایش یافته‌های قبلی و با طی فرایندهای رفت‌وبرگشت بر

روی داده‌ها و دستاوردهای پژوهش در مراحل قبلی به دنبال شناسایی ارتباط بین مقولات است. این ارتباطات در نظریه ساخته شده به شکل قضیه‌هایی قابل ذکر هستند. قضیه‌های استخراج شده که در مدل به شکل ارتباط میان مقولات نشان داده شده است را می‌توان به شکل فرضیه در آزمون مدل استخراج شده مورد اندازه‌گیری قرارداد. باید توجه داشت ساختن و تدوین مفاهیم، مقوله‌ها و قضیه‌ها در نظریه مبنای دیگر مفاهیم است. به عبارت دیگر، محقق در انجام پژوهش همواره برای اصلاح، تغییر و دست یافتن به نظریه‌ای مناسب که به کمک آن تبیینی از روابط مشاهده شده به دست دهد، به مراحل قبلی بازمی‌گردد. بر اساس چارچوب مفهومی اشتراوس و کوربین و با بررسی اثر عوامل علی و مقوله محوری و عوامل زمینه‌ای و میانجی چارچوب مفهومی حاصل از پژوهش را مطابق با شکل ۲ ترسیم شد.

جدول ۹. ابعاد و مؤلفه‌های کارآفرینی شهری

مقوله اصلی	مقوله فرعی	فراوانی مفاهیم اولیه	فراوانی کدهای اولیه
نگرش کارآفرینانه	پشتیبانی فرهنگی	۱	۴
	شبکه‌سازی بین جامعه نوآفرینی	۱	۵
	پذیرش ریسک	۱	۵
	انگیزه نوآفرینان ^۱	۱	۷
توانایی کارآفرینانه	رقابت	۲	۲
	سرمایه انسانی	۱	۳
	پذیرش فناوری	۱	۱
	نوآفرینی از فرصت‌ها	۱	۱
آرزوهای کارآفرینانه	تأمین مالی	۱	۴
	جهانی شدن	۱	۱
	رشد بالا	۱	۶
	نوآوری فرایند	۱	۹
	نوآوری محصول	۱	۹
اقدام کارآفرینانه	راه‌اندازی کسب‌وکار نوین	۱	۱
	بهبود مستمر کسب‌وکارها	۱	۲
	گسترش کسب‌وکارهای شهری	۱	۱

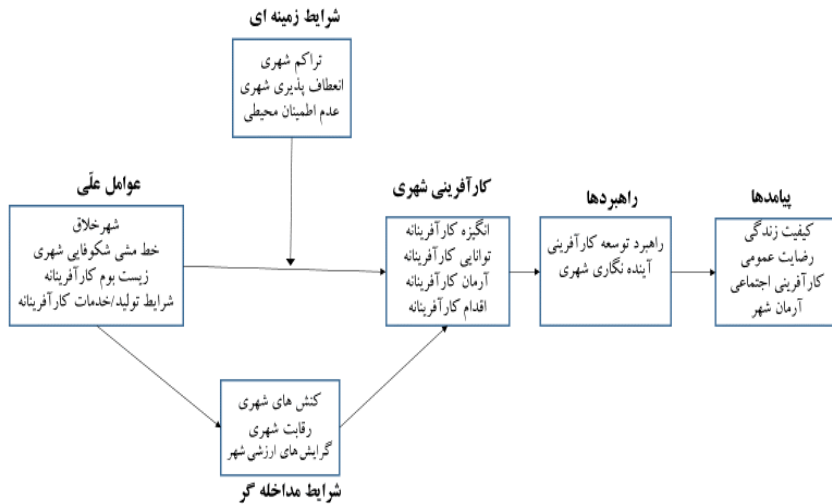
جدول ۱۰. ماتریس کیفی مقوله‌ها

۱۵	۱۴	۱۳	۱۲	۱۱	۱۰	۹	۸	۷	۶	۵	۴	۳	۲	۱	کد خبره مقوله‌ها
*	*	*		*		*			*		*	*	*	*	شهر خلاق
*	*		*		*	*			*	*	*			*	خطمشی شکوفایی شهری
*		*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	بوم زیست کارآفرینی
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	شرایط تولید/خدمات
*	*		*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	تعاملات شهری
*	*					*	*		*	*	*	*	*		رقابت شهری
*	*		*		*		*	*			*		*	*	انعطاف‌پذیری شهری
*		*				*		*	*					*	تراکم شهری
*			*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	عدم اطمینان محیطی
*	*	*	*	*	*	*	*		*	*	*	*	*	*	نگرش کارآفرینانه
	*			*		*	*	*					*	*	توانایی کارآفرینانه
*	*	*		*		*	*	*		*		*	*		آرزوی کارآفرینانه
*	*	*	*	*		*	*		*	*	*	*	*	*	اقدامات کارآفرینانه
*	*	*		*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	کیفیت زندگی
			*	*											تعمیق سرمایه اجتماعی
	*									*				*	آرمان شهر
*	*		*	*		*			*	*					رضایت عمومی

جدول ۱۱. فراوانی مقولات و مفاهیم مرتبط برحسب ابعاد مختلف چارچوب اشتراوس و کوربین

عناصر چارچوب	مقوله اصلی	مقوله فرعی	فراوانی مفاهیم اولیه	فراوانی کدهای اولیه
عوامل علی	شهر خلاق	افراد مستعد	۱	۲
		باز بودن فضای مبادله ایده‌ها	۲	۷
		محیط فرهنگی مناسب	۳	۱۲
		زیرساخت‌های فناورانه	۵	۲۸
		صنایع خلاق شهری	۲	۱۰
		مقررات و محرک‌های کارآفرینی	۴	۲۸
		در دسترس بودن زیرساخت‌های اقتصادی	۱	۳
		زیست پذیری شهر	۲	۳
	خطمشی شکوفایی (رونق) شهری	بهره‌وری	۴	۱۹
		زیرساخت‌های شهری	۶	۳۸
		کار شایسته	۳	۲۳
		برابری و انسجام اجتماعی	۲	۸
		حاکمیت شهری	۲	۱۸
		پایداری زیست‌محیطی	۲	۱۱
	زیست‌بوم کارآفرینانه	نهادهای حمایتگر	۲	۸
		افراد دانش‌گر	۲	۳
		فرهنگ حمایت از کارآفرینی	۲	۱۶
		مراکز آموزشی پشتیبان	۱	۳
		مشاوران حرفه‌ای	۱	۱
		اقلیم شهری	۲	۷
	شرایط تولید/خدمات کارآفرینانه	تسهیلات پولی و مالی	۶	۲۱
خوشه‌های صنعتی و خدماتی		۱	۸	
بازارچه‌های درون شهری		۱	۱	
نمایشگاه‌های اشتغال و کارآفرینی		۱	۱	
مشاغل درون شهری		۲	۲	
برندینگ شهری		۱	۵	
شرایط مداخله‌گر	تعاملات شهری	۱	۳	
	رقابت شهری	۱	۲	
	پتانسیل‌های درون شهری	۱	۱	

۳۴	۳	عملیاتی	انعطاف‌پذیری شهری	شرایط زمینه‌ای
۲۱	۳	ساختاری		
۱۷	۴	راهبردی		
۱	۱	تراکم جمعیت	تراکم شهری	
۱	۱	تراکم ارتفاع		
۴۶	۵	پیچیدگی	عدم اطمینان	
۲۱	۳	ناپایداری	محیطی	
۴	۱	پشتیبانی فرهنگی	انگیزه کارآفرینانه	پدیده محوری (کارآفرینی شهری)
۵	۱	شبکه‌سازی بین کارآفرینان		
۵	۱	پذیرش ریسک		
۷	۱	مهارت راه‌اندازی نوآفرین‌ها		
۲	۲	رقابت	توانایی کارآفرینانه	
۳	۱	سرمایه‌های انسانی		
۱	۱	میزان پذیرش فناوری		
۱	۱	فرصت‌های راه‌اندازی کسب‌وکار		
۴	۱	تأمین منابع مالی	آرزوهای کارآفرینانه	
۱	۱	جهانی‌شدن		
۶	۱	افزایش رشد کسب‌وکار شهری		
۹	۱	فرایند نوآوری		
۹	۱	نوآوری محصول		
۱	۱	ایجاد کسب‌وکارهای نوین شهری	اقدامات کارآفرینانه	
۲	۱	بهبود مستمر کسب‌وکارها		
۱	۱	گسترش کسب‌وکارهای شهری		
۷	۱	افزایش نرخ اشتغال	کیفیت زندگی	پیامدهای کارآفرینی شهری
۱	۱	سلامتی شهروندان		
۵	۱	درآمد شهروندان		
۳	۱	افزایش نرخ ماندگاری اشتغال		
۲	۱	توسعه اصول اخلاقی	تعمیق سرمایه	
۱	۱	ایجاد حس تعهد و پیوستگی در جامعه	اجتماعی	
۱	۱	شکل‌گیری آینده مطلوب شهری	آرمان‌شهر	
۷	۱	تقویت و شکل‌گیری مشارکت عمومی	رضایت	
۱	۱	نشاط جامعه	عمومی	

شکل ۲. چارچوب کارآفرینی شهری در ایران

باید در نظر داشت که واحد تحلیل در این پژوهش، شهر است؛ بنابراین، چارچوب احصا شده ناظر بر متغیرهای سطح شهر بوده و متغیرهای منطقه‌ای در این چارچوب لحاظ نشده است.

بحث و نتیجه‌گیری

در عصر حاضر، کارآفرینی شهری برای مقابله با بحران بیکاری و معضلات ناشی از آن، بستر مناسبی برای شهروندان فراهم می‌کند؛ در مطالعات جغرافیای اقتصادی شهر، به‌طور فزاینده‌ای بر شهرهای خلاق و اهمیت خلاقیت در دستیابی به رشد اقتصادی، تمرکز شده است (اکس و همکاران، ۲۰۰۸). از آنجایی که شهرها به‌عنوان مراکز دارای سرمایه انسانی و اجتماعی با سرریز دانش و نوآوری و دارا بودن تنوع و طیف گوناگونی از تخصص‌ها نسبت به روستاها بهره‌ورتر هستند، از این رو به نیروی اصلی محرکه اقتصاد ملی تبدیل شده‌اند (یوان هایتات، ۲۰۱۱). از منظر خبرگان عوامل مهمی مورد بحث و تأکید قرار گرفت.

- عدم مشارکت بین جامعه ذینفعان شهری همچون فقدان شبکه کارآمد بین جامعه شهری و عدم ختمی گذاری مناسب در تصمیم‌گیری‌های شهری، از جمله سیاست زدگی شهری.
- توجه به فرهنگ شهری به‌عنوان مهم‌ترین عامل در تغییر نگرش طبقه خلاق برای کشف و بهره‌برداری از فرصت‌های کارآفرینی موجود در شهر با تعهد و حس مسؤلیت‌پذیری.
- ارتباطات شهروندی مسیر مشارکت اجتماعی و شبکه‌سازی در شهرهاست با عنوان عامل مطالبه‌گری ذی‌نفعان در پژوهش نامیده شد.
- لازمه استقرار اقتصاد دانش‌بنیان در شهر، ایفای نقش مدیران و کارکنان شهری (تصمیم‌گیری)، شهرداری‌ها و شوراهای اسلامی شهر (قدرت قانون‌گذاری محلی)، آموزش و پرورش (سرمایه اجتماعی ناب) و سایر عوامل زیست‌بوم کارآفرینی شهری در کنار حمایت همه‌جانبه دولت و تدوین قوانین و مقررات تسهیل‌گرایانه با استفاده از راهبردهای اسناد بالادستی مانند تحقق قانون برنامه ششم توسعه کشور، سند چشم‌انداز ۱۴۰۴، نقشه جامع علمی کشور و استراتژی‌های توسعه شهری^۱، می‌تواند در راستای ایجاد و تقویت زیست‌بوم کارآفرینی در شهرها تأثیر به‌سزایی داشته باشند.
- نقش رسانه‌های محلی با استفاده از ابزارهای متنوع اطلاع‌رسانی، مانند فضای مجازی و مطبوعات که می‌توانند به دور از سیاست‌زدگی به‌عنوان عامل تأثیرگذار مهمی با ایجاد چالش‌های شهری مرتبط و آگاهی جامعه بازیگران شهری و طبقه خلاق، حمایت‌های درست اجتماعی لازم را برای استقرار کارآفرینی در شهرها داشته باشند.
- اقلیم شهری به‌عنوان مهم‌ترین عامل ایجاد فرصت‌های کارآفرینانه در شهرها مورد تأکید قرار گرفته است. فرصت‌های کارآفرینی در شهرهای ایران بر اساس تنوع زیستی و اقلیم‌های متفاوت شهری موجود، مثل نوع پوشش گیاهی، دریا، خشکی، آب‌وهوا و سایر عوامل زیست‌محیطی می‌تواند به ایجاد کسب‌وکارهای خاص در شهر منجر شود.
- برای سنجش میزان کارآفرینی شهری باید میزان شاخص‌هایی چون نگرش کارآفرینانه، توانایی کارآفرینانه، آرزوهای کارآفرینانه و اقدام کارآفرینانه را در شهرها اندازه‌گیری کرد. برای اندازه‌گیری اقدام کارآفرینانه، ایجاد کسب‌وکارهای نوین شهری، بهبود مستمر کسب‌وکارها، گسترش کسب‌وکارهای شهری مورد تأکید خبرگان پژوهش قرار گرفت.

- پیامدهای استقرار کارآفرینی شهری با تحقق مشارکت همه اعضای زیست‌بوم کارآفرینی می‌تواند موجب توسعه اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و آینده‌نگاری شهری شود و نتیجه آن علاوه بر یک تلاش مشترک رضایت عمومی شهروندان، افزایش کیفیت زندگی شهری، مطلوبیت شهری و ترسیم آینده مطلوب خواهد بود.

هرچند یافته‌های این پژوهش در مقایسه با مبانی نظری پیش‌گفته از جامعیت بیشتری برخوردار است و چارچوب احصا شده حاصل روایت خبرگان از کارآفرینی شهری در ایران است، اما پیشینه پژوهش به شرح زیر با برخی از یافته‌های این پژوهش سازگاری دارد:

۱. ابعاد کارآفرینی شهری هرچند با ابعاد سه‌گانه (نگرش کارآفرینانه، توانایی کارآفرینانه و آرمان کارآفرینانه) مدل توسعه پویای کارآفرینی منطقه‌ای (REDI, 2013) سازگاری دارد، اما در این پژوهش، علاوه بر ابعاد فوق‌الذکر، یک بعد دیگر «اقدام کارآفرینانه»، در شرایط شهرهای ایران از سوی خبرگان مطرح و کارآفرینی شهری با جامعیت بیشتری قابل‌سنجش است.

۲. عوامل علی: نتایج این تحقیق با یافته‌های کریا و کاستا^۱ (۲۰۱۴) در خصوص شهر خلاق و ابعاد آن کاملاً سازگار است، اما با مطالعات یوان هاپیتات^۲ (۲۰۱۵) و وونگ^۳ (۲۰۱۵) در خصوص شکوفایی شهری تفاوت‌های جزئی دارد. به‌عنوان مثال، در این پژوهش خبرگان بر کار شایسته به‌عنوان یکی از مؤلفه‌های خطامشی شکوفایی شهری تأکید داشتند که در مطالعات قبلی مدنظر قرار نگرفته بود.

در ضمن، آیزنبرگ^۴ (۲۰۱۰) در تشریح بوم زیست کارآفرینی ابعاد و مؤلفه‌هایی را مطرح می‌کند که این ابعاد در شهرها نیز مورد تأکید قرار می‌گیرند و عنصر مشارکت بین آن‌ها به‌عنوان عامل اصلی شبکه‌سازی و حلقه‌ی مفقوده استقرار کارآفرینی در شهرهای ایران مشخص می‌شود و علاوه بر آن بعد جدید «اقلیم شهری»^۵ به این عامل جامعیت می‌بخشد.

1. Correia & Costa

2. UN-Habitat

3. Wong

1. Isenberg

2. Urban Ecology

در پژوهش حاضر، علاوه بر عوامل «اقلیم شهری» و «کار شایسته»، خوشه متغیرهای دیگری تحت عنوان «شرایط تولید/خدمات کارآفرینانه» شناسایی شده‌اند که با توجه به زمینه ایرانی، تفاوت قابل ملاحظه‌ای با یافته‌های قبلی دارد.

۳. شرایط زمینه‌ای و مداخله‌گر: نتایج پژوهش حاضر نشانگر آن است که رقابت شهری و تعاملات شهری به‌عنوان عوامل میانجی و تراکم شهری، به‌عنوان متغیرهای تعدیل‌کننده در رابطه بین عوامل علی و کارآفرینی شهری عمل می‌کنند. هرچند در تحقیقات قبلی به‌صورت کلی، به عوامل زمینه‌ای اعم از انعطاف‌پذیری شهری و عدم اطمینان محیطی اشاره شده است.

۴. راهبردها: بر اساس مطالعات قبلی راهبردهایی برای چارچوب مفهومی لحاظ نشده است از این رو در انجام بخش کیفی راهبردهای توسعه اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و برنامه آینده‌نگاری شهر مورد تأکید قرار گرفته است.

۵. پیامدها: در مجموع مطالعات قبلی، پیامدهای کارآفرینی در شهر مورد بررسی قرار نگرفته است بنابراین در نتیجه نهایی پژوهش حاضر با انجام مصاحبه کیفی کارآفرینی شهری را سازوکاری برای افزایش کیفیت زندگی شهروندان، رضایت عمومی، شکل‌گیری آرمان‌شهر و تعمیق سرمایه اجتماعی مورد تأکید قرار گرفته است

با در نظر گرفتن یافته‌های این پژوهش، موارد زیر به خطمشی‌گذاران و مدیران شهری پیشنهاد می‌شود.

- نهاد متولی خطمشی‌گذاری شهری علاوه بر مشخص شدن نقش شفاف و روشن هر یک از جامعه بازیگران شهری با ایجاد شوراهای هماهنگی و خطمشی‌گذاری رویکردی جدید در ایجاد زیست‌بوم نوپای شهرها و بالطبع آن کشور کند. در این شوراهای راهبردی و اجرایی که به‌عنوان اداره کارآفرینی شهری از آن نام برده می‌شود، نقشه راه ایجاد و توسعه زیست‌بوم کارآفرینی هر شهر ترسیم شود. بدین منظور واحدی در هر شهر به‌عنوان هماهنگ‌کننده و ایجادکننده شبکه اجتماعی منسجم عمل‌گرا بین عوامل زیست‌بوم کارآفرینی با محوریت دستگاه حاکمیتی ایجاد شود. تا با برگزاری برنامه‌های تدوین‌شده در راستای هم‌افزایی اعضای جامعه بازیگران شهری اقدام کند. مشارکت زیست‌بوم کارآفرینی در شهر تنها، با حمایت و تلاش و تعهد مشترک همه اعضای زیست‌بوم کارآفرینی محقق می‌شود.

- کارکنان و مدیران شهری به‌جای روزمرگی و زندگی کارمندی به احصاء نیازهای سازمان‌ها بپردازند و علاوه بر استفاده از فرصت‌های کسب‌وکار، با ایجاد ارزش‌سازمانی نقش مؤثری در حوزه کاری خود داشته باشند. استفاده از ابزارهایی مانند نظام

پیشنهادها، برگزاری رویدادهای نیاز محور سازمان‌ها با استفاده از الگوهای نوآوری باز در عین توجه به نیازهای کارکنان و آموزش آن‌ها، از مهم‌ترین مواردی است که به‌عنوان پیشنهاد برای کارآفرینی در سازمان‌های شهری می‌توان بدان اشاره کرد. باید در نظر داشت که چارچوب احصاء شده بر مبنای دیدگاه خبرگان تدوین شده است. از این رو، توصیه می‌شود پژوهشگران روابط بین متغیرها را به روش تحقیق کمی نیز آزمون کنند. یکی از مهم‌ترین محدودیت‌های تحقیق این است که چارچوب احصاء شده ناظر بر مراکز استان‌ها (کلان‌شهرها) است، از این رو در تعمیم نتایج این پژوهش به کلیه شهرهای کشور باید جانب احتیاط رعایت شود. محدودیت دیگر این تحقیق به روش کیفی تحقیق باز می‌گردد که در مقایسه با پژوهش‌های کمی از اعتبار کمتری برخوردار است.

منابع

- Acs, Z., Audretsch, D. (2005). *Entrepreneurship and Innovation. Papers on Entrepreneurship, Growth and Public Policy*, Max Planck Institute of Economics, *Entrepreneurship*.
- Arimah, B. C., Mboup, C., Halfani, M., Oyeyinka, O. (2015). *The City Prosperity Initiative*, International City Leaders. (UN-Habitat).
- Arimah, B. C., Mboup, C., Halfani, M., Oyeyinka, O. (2017). *The City Prosperity Initiative*, International City Leaders. (UN-Habitat).
- Arturo E Osorio and Banu Özkazanç-Pan (2017), Defining the 'Urban' in Urban Entrepreneurship: Implications for Economic Development Policy, *Academy of Management*, 10, 213-235
- Bluhm, D. J. Harman, W. Lee, T. W. & Mitchell, T. R. (2011). Qualitative research in management: A decade of progress. *Journal of Management Studies*, 48(8): 1866-1891.
- Bosma, N., Acs, Z., Autio, E., Coduras, A., and Levie, J. (2008). *Global Entrepreneurship Research Consortium (GERA)*, Executive Report.
- Bosma, N., Kelly, D. (2015). *Global Entrepreneurship Monitor (GEM)*, Executive Report.
- Burns, T & Stalker, G (1961). *The Management of Innovation*. Tavistock Publications.
- Charmaz K (2006). *Constructing Grounded Theory: A Practical Guide through Qualitative Analysis*. Sage publication.
- Cohen, B., & Munoz, P. (2015). Toward a Theory of Purpose-Driven Urban Entrepreneurship, *Organization & Environment*, 28(3) 264–285.
- Correia, C. M., & Costa, J. S. (2014). Measuring Creativity in the EU Member States, *Investigaciones Regionales*, 30, 7-26 .
- Eriksson, P., & Kovalainen, A. (2016). *Qualitative Methods in Business Research: a Practical Guide to Social Research*, Sage publication.

- Florida, R. (2012). *The Rise of The Creative Class*, Perseus Book Group, 12, 167.
- Glaeser, E. & Kerr, W. (2013). Local industrial conditions and entrepreneurship, how much of the spatial distribution can we explain? *Journal of Economics and Management Strategy* 18 (3), 623–663.
- Glaeser, E. L., Stuart S, R., & William C, S. (2010). Urban economics and entrepreneurship, *Journal of Urban Economics* 67, 1-14.
- Glaser B, & Strauss A. (2006). *The discovery of Grounded Theory: Qualitative Research*, Aldine.
- Harvey, David. (1989). From Managerial to Transformation in Urban Governance in Late Capitalism, *Geogr. Ann.* 71B(1), 3-17.
- Harvey, David (2008). *The Right to the City*, New Left Review.
- Isenberg, D. (2010). *How to start an entrepreneurial revolution*, paper of Harvard Business, 1-12.
- Lawrence, P.R. and Lorsch, J.W. (1967). *Administrative Science Quarterly*, 12,(1), 1-47.
- Lee, S.Y. (2005). *Entrepreneurship, Small Businesses, and Economic Growth in Cities: An Empirical Analysis*. Stanford King Center on Global Development Working Paper, 536.
- Locke, K. D. (2003). *Grounded Theory in Management Research*. Sage Publications.
- Mehrara, M. & Rezaei, A. A. (2015). Knowledge Economy Index (KEI) in Iran and Comparison with other Countries of Region: the Vision 1404 Document, *International Journal of Applied Economic Studies*, 3(2), 1-7.
- Moreno, E. I., Arimah, B. C., Mboup, C., Halfani, M., Oyeyinka, O. (2012). *UN-Habitat State of the World's Cities Report*, Prosperity of Cities, (UNHSP).
- Muñoz, P. and Cohen, B. (2016). The making of the urban entrepreneur, *California Management Review*, w, 59 (1), 71-91.
- Osorio, A. & Ozkazanc-Pan, B. (2014). Defining the 'Urban' in Urban Entrepreneurship: Implications for Economic Development Policy. *Academy of Management Proceedings*, 1(2014).
- Pablo Munoz, Cohen, B. (2017) The Making of the Urban Entrepreneur, *California Management Review*, Volume: 59 issue: 1, 71-91.
- Reedy, E. J., & Fairlie, R. W. (2008). *Entrepreneurship and Urban Success: Toward a Policy Consensus*, Kauffman Foundation.
- Saldaña, J. (2009). *The Coding Manual for Qualitative Researchers*, SAGE Publications.
- Shane, S. (2012). Reflections on the 2010 AMR Decade Award: Delivering on the promise of entrepreneurship as a field of research. *Academy of Management Review*, 37(1), 10–20.
- Sriram, V. Mersha, T. & Herron, L. (2007). Drivers of urban entrepreneurship: an integrative model. *International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research*, 235-251.

- Strauss, A.L. and Corbin, J.A. (1998). *Basics of Qualitative Research: Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory*, Sage Publications.
- Szerb, L., Vörös, Z., Komlósi, Acs, Z.J., Páger, B., Rappai, G (2017). *European Final Report of the Regional Entrepreneurship and Development Index (REDI)*.
- Wanger, C., Roessner, S., Bobba, J. D., Klein, K., Boyack, J.T., Keyton, K. W (2011). *Journal of Informetrics*, 165, 14-26.
- Wong, Cecilia. (2015). "A framework for 'City Prosperity Index': Linking indicators, Analysis and Policy. *Habitat International* 45, 3-9.